

Условия и възможности за развитие на месодайно говедовъдство в България

Понятието „месодайно говедовъдство“ се определя по различен начин в различните краища на света. В Европа, съответно ЕС, най-често то е „крави кърмачки“ (suckler cows), в САЩ е „говеда за месо“ (beef cattle). Най-пълното и точно определение е „специализирано за месо говедовъдство“. При месодайното говедовъдство не се дои мляко, а се получават приплоди, бозаещи от майките, които след отбиването се угояват обикновено до високо живо тегло.

Дълги години в много европейски страни се залага на отглеждането на комбинирани породи, които дават повече месо, но дават и достатъчно мляко. Това обаче става нерентабилно след развитието на специализирани за мляко породи с много по-висока млечност с много по-ниска себестойност. Високата млечност прави възможно желаното количество мляко да се произвежда от много по-малко на брой високопродуктивни животни. За да се компенсира пониженото производство на говеждо месо, започва отглеждането на породи, специализирани за месо. Понижаването на броя на животните за мляко води и до освобождаване на пасищни площи, които да се използват от породите за месо.

Броят на специализираните говеда за месо в Европа рязко се повиши към началото на XXI век, но произвежданото говеждо месо след рязкото намаление на млечните крави така и не беше достигнато. Нещо подобно се наблюдава и в САЩ. Докато през 1968 г. там е максимумът на консумация на говеждо месо – 51,3 кг на човек, през 2006 г. консумацията е паднала на 30 кг на човек. През това време и населението на САЩ се е повишило близо с 100 милиона, но това не е стимулирало ръст на производство на говеждо месо. В Европа говеждото месо също намалява в този период с 9%. Причините за това са бързото развитие на производството на месо от птици, което е много по-евтино, с по-ниска себестойност и се предпочита като по-диетично. У нас обаче консумацията на

говежда месо през най-добрите години на производство е 12,3 кг на човек годишно, като 68% от него е от внос, а произведеното в България е само по 2,7 кг на човек. Следователно у нас ситуацията е коренно различна от тази в Европа и в САЩ и когато се говори за нашите перспективи за производство на говеждо месо, критериите са други.

България няма традиции в месодайното говедовъдство и секторът има по-скоро символичен характер в структурата на селскостопанската продукция. Масовата продукция на говеждо месо в страната идва от животни, които не са от породи за месо. Това, заедно с наличието на значителен сив сектор, обяснява защо изкупните цени на животните за месо в страната са най-ниски в целия ЕС.

Предварителните данни от последното преброяване на земеделските стопанства от 2020 г. не дават брой на специализираните в отглеждането на крави за месо български стопанства, а според данните от преброяването през 2013 г. те са около 1500. Броят на отглежданите в тях животни е бил около 46 000, като през следващите 2 години нараства и надминава 70 000. Това увеличение обаче се дължи в най-голяма степен на възможността неотговарящи на изискванията за производство на качествено мляко млечни кравеферми да прекатегоризират животните си в месодайно направление през 2015-2016 г., когато и прагът за получаване на обвързано подпомагане на глава е намален до 5 крави. На този фон професионалните стопанства, отглеждащи специализирани породи и полагащи необходимите грижи за правилна селекция и хранене за подобряване резултатите и реализиране на качествена продукция, са твърде малко. През последните години се наблюдава нарастващ интерес към вноса на породисти животни от чужбина (най-вече от Германия, но не само) и свежи инвестиции в сектора. Към него се насочват както земеделски стопани, търсещи диверсификация и оптимизация на растениевъдния си бизнес, така и изцяло нови за селскостопанския отрасъл инвеститори.

Месодайното говедовъдство в България има потенциал за развитие, както по отношение на производствена база, така и по отношение на стимули и реализация, така че напълно да задоволи вътрешния пазар. Стимулите трябва да бъдат насочени така, че да се мотивират по-малките стопанства да увеличават броя животни, да излизат на светло и да полагат целенасочени усилия за развъдна работа.

Най-сериозните спънки пред сектора са огромният сив сектор (около 50%), неефективният механизъм на подпомагане, липсата на контрол по веригата „раждане/регистрация на теле – транспорт – уговяване – клане“ и слабата развъдна дейност. Проблемите на месодайното говедовъдство не могат да бъдат

решени самостоятелно, те трябва да се решават в комплекс от мерки, така че да се стимулира изсветляването на животновъдния и преработвателния сектор.

Разпространено е схващането, че месодайното говедовъдство е изгодно само при наличието обширни и богати пасища. За страни като Англия и Франция, известни с богатите си пасища, месодайни породи се отглеждат дълго преди появата на породи с висока млечност, именно защото пасищата им предлагат възможност да се произвежда и евтино говеждо месо, допълнително към месото от млечните крави. Но месодайни говеда се отглеждат и в страни с обширни по-бедни пасища, например в САЩ, Бразилия и Аржентина, където огромни територии се оползотворяват именно от тези говеда, способни да задоволяват хранителните си нуждите и върху бедни пасища. В тези случаи най-често върху бедните пасища се отглеждат кравите, от които се получават телета, които след отбиването се преместват в други райони с богати пасища или за угояване на ясла до високо живо тегло. Успешно месодайно говедовъдство се развива и върху отпадъчни груби фуражи. Това се наблюдава през последните няколко десетилетия в Китай, където върху оризова слама, обработена с карбамид, е създадено месодайно говедовъдство за производство на телета. Световната практика на месодайното говедовъдство предлага много решения, които могат да ни помогнат да оползотворим териториите на нашата страна. Още повече, че наред с милионите декари планински пасища в полето има нестопанисвани много декари земеделски площи.

Факторите, които обуславят печалбата, са много. Тук влизат и подготовката на фермера, и технологията на отглеждане, и породата. За добрите резултати от дейността на месодайната ферма се изисква не по-малка подготовка отколкото на стопанина на млечната ферма. Успешна месодайна ферма не може да има без добро познаване на тънкостите на това производство. Фермерът трябва да знае какви решения предлагат водещите технологии, новите породи и кръстоски, да умее да поддържа пълноценно хранене, да различава месодайните качества на отделните крави и да открива биците, с които да може да коригира недостатъците и да засилва добрите показатели, т.е. да бъде добър развъдчик.

Успешно месодайно говедовъдство се развива само при отглеждането на специализирани за месо породи. От една страна те са много добре приспособени към суровите условия на открито отглеждане, много добре използват пасищата ни и понасят нашия климат дори по-добре от българските породи говеда. От друга страна те са селектирани продължително време, много поколения чрез насочен отбор и подбор, по качество на трупа, по замускуленост на бутите и плешките. В трупа им има относително малко кости, много месо, което отлагат при угояване до високо живо тегло, малко излишни тлъстини. Това гарантира висок кланичен рандеман, достигащ 69-72%, докато при нашите породи е в най-

добрия случай е до 54%. Тези качества осигуряват по-високи цени за килограм живо тегло при изкупуването и така производството се отплаща много по-добре.

Месодайното говедовъдство изисква инвестиции, но те са многократно по-малки отколкото при млечното и при комбинираното говедовъдство. Като всяка съвременна технология, която търси максималната икономия на труд и максимална печалба, фермите за месодайни крави най-често са организирани върху заградени пасища, разпределени на участъци за последователно изпасване. Фермите са снабдени с площадки и фиксатори за лесна обработка на животните. Най-евтиното в случая е, че не се правят масивни постройки за подслоняване, а кравите се отглеждат свободно и рядко ползват постройки или навеси. Много от известните месодайни породи се отглеждат и през зимата на открито при добре поставени ветрозащитни съоръжения. Средства са необходими също за организирането на селекцията на животните в стадото или за набавянето на висококласни бици. Без поддържането на месодайните качества на високо ниво чрез правилно развъждане, не би имало успешно производство.

Например при угоени млади говеда от млечната Черно-шарена порода в един килограм живо тегло се съдържат 0,370 кг чисто месо, а при месодайната порода Лимузин в един килограм живо тегло се съдържат 0,550 кг чисто месо. Разликата е близо 50 %, следователно и цената на телетата от месодайната порода следва да бъде с 50 % по-висока. Но тази разлика в качеството, съдържанието на повече месо във всеки килограм живо тегло не е постоянна величина. Тя зависи от породата, от възрастта, от степента на угоеност и други фактори. Поради тези променящи се условия не може да има твърда цена за живо тегло. Угоените млади говеда в страните с месодайно говедовъдство при продажбата се преценяват на специални пазари от опитни оценители, които отнасят животните към съответната категория със съответната цена. Тази практика гарантира равнопоставеност на фермера и кланицата. Само при наличието на такава система на изкупуване могат да се поддържат месодайните качества на високо равнище и да се осигурява печалбата на фермерите.

За разлика от млечното говедовъдство, където млякото сега се добива от няколко световно известни породи, при месодайното говедовъдство броят на използваните породи достига няколко десетки. Въпреки това голямо разнообразие от породи в световната практика, има няколко породи, които са най-широко разпространени. На първо място по брой в света са говедата от породите Херефорд и Абърдийн ангус, а в Европа още и породите Лимузин и Шароле.

Проблемът с избора на подходящата порода е от решаващо значение за успешната стопанска дейност. Няма най-добра порода – всяка порода си има своите предимства и недостатъци. При дадени природни или икономически условия една

порода ще има предимство, но при други същата порода ще бъде неподходяща. Освен природните и икономически условия върху избора на породата влияе големината на стадото или наличието на работна сила и нейната квалификация. Не на последно място роля играе и привързаността на фермера към дадена порода.

Родината на породата **Херефорд** е Западна Англия, графство Херефорд. Биологичните ѝ особености се изразяват във висока енергия на растеж при младите и способност на възрастните да достигат високо живо тегло. При суровите зимни континентални условия те обрастват с гъсти дълги косми и понасят леко ниските температури, а през лятото добре понасят горещините. Трупите на угоените млади говеда достигат 60-65 % кланичен рандеман. Възрастните крави достигат 600-650 кг, а биците 900-1000 кг. Окраската на животните е червена изпъстрена с бели петна. Най-характерна за породата е бялата глава. Животните като правило са рогати, но съществува и безрого отродие, разпространено предимно в САЩ и Канада.

Крава и теле от породата Херефорд

Породата **Абърдийн ангус** произлиза от Шотландия, графството Абърдийн. Мястото е влажно, хладно, с хълмист релеф, но със богати пасища. Абърдийн ангус се отличава с черната си окраска, здраво телосложение, способност към аклиматизация в умерения и хладния климат. Тялото е цилиндрично, поставено на къси и здрави крака. Мощната шия се слива с главата и плещите. Кланичното тегло на угоените млади животни достига рандеман 65-66 %, а при добре угоените до 70 %. Възрастните крави достигат 500-600 кг, а биците 900-1100 кг, т.е. малко по-дребни са от Херефорд. В южните щати САЩ ценните месодайни качества на породата са съчетани с издръжливостта на браманското говедо в нова порода – **Брангус**, която показва добра приспособимост и към нашите условия.

Крава от породата Брангус

Породата **Лимузин** е създадена в района на Лимузин, Франция. Окраската на животните е червена.

Бик от породата Лимузин

Кравите достигат 650-700 кг живо тегло, а бичите 1000-1200 кг. Въпреки добре изразените месодайни форми, ражданията в 92 % от случаите стават без помощта

на стопанина, в 6 % стават с лека помощ и само 2 % са трудни. Това качество на породата я налага все повече сред месодайните породи не само в Европа. Кланичният рандеман на младите угоени животни достига 63-65 % с много високо качество на трупа. Съотношението на месо и мазнини е 7:1 (т.е. мазнините са само 12,5% в обезкостеното месо), а съотношението месо кости е 4,7:1 (т.е. в кланичния труп костите представляват 15,7 %).

Породата **Шаролè** е създадена също във Франция – в района на Шаролè и Соон е Лоар. Окраската на животните е бяло-кремава без петна. Отличава се с бърз растеж и високи месодайни качества. Рандеманът на угоените млади до 600 кг превишава 65 %. На 120 дни телетата достигат 178 кг, а на 210 дни – 292 кг. Теглото на телетата при раждането е високо – 48 кг, което прави ражданията трудни. Това е една от слабите страни на породата. През последните 20 години се работи усилено и успешно за селекцията по леки раждания. Сега се отчитат следните показатели – 92 % леки раждания, от които 4 % са близнаци. Живото тегло на кравите е средно 735 кг а на биците 1140 кг. Животните от породата Шаролè изискват по-комфортни условия за отглеждане за разлика от Херефорд, Абърдийн ангус и Лимузин.

Крава и теле от породата Шаролè

Породата **Блонд д'Акитен** също е френска селекция. Тя е най-едра от представените дотук.

Бик от породата Блонд д'Акитен

Тялото е удължено и закръглено, бутите са много добре замускулени. При някои индивиди се наблюдават преразвити мускули. Животните са едри, относително къснозрели и растат интензивно до 24-26 месечна възраст. Благодарение на големия таз кравите са известни с лесните раждания въпреки тяхното едро телосложение. Трудните отелвания достигат едва 4 %, независимо от високото тегло на приплодите – до 46 кг. Кравите достигат 900-1000 кг, а биките – над 1200 кг. Породата е с отлични угоителни качества – световният рекорд по кланичен рандеман принадлежи на Блонд д'Акитен – 70 %.

Природните условия у нас са много разнообразни – равнини с напоявани площи, равнини със степен характер, полупланински, планински и високопланински пасища. На нашата територията могат да се срещнат условията от цяла Европа, което означава, че тук могат да намерят място най-различни породи говеда за месо.

По планинските пасища на Стара планина, Средна гора, Родопите, Рила, Пирин и Осоговска планина могат да се отглеждат породите Херефорд и Абърдийн ангус. При по-напреднал процес на ползване, когато пасищата са вече подобрени, може да се отглеждат и Лимузин. Състоянието на планинските пасища – дали са ползвани, или не през последните години, има важно значение. Трябва да се има предвид, че в началото неползваните пасища са ниско продуктивни. Наред с планините, в равнините също има терени, които могат да се използват за пасища. Освен това от зърнопроизводството остават много отпадъчни фуражи, слама и царевичак, които с успех могат да се оползотворяват от крави за месо. В тези райони с успех могат да се отглеждат Лимузин, Шароле и Блонд д'акитен. За района на Сакар,

където инвазията с кърлежи е висока, и неприспособените говеда страдат от бабезиоза (паразитно заболяване, пренасяно от кърлежи), може да се ползват породи, в чиято селекция участват браманското говедо или зебуто. Подходяща порода е Брангус.

Средните размери на фермите за месодайни крави са по-малки, отколкото на фермите са мляко. В САЩ, където се отглеждат над 30 милиона крави за месо и 9 милиона крави за мляко, средните размери са 45 крави за месодайните и 120 крави във фермите за млечни крави. В ЕС-25, които отглеждат 12 милиона крави за месо и 22 милиона крави за мляко, средните размери на фермите са 18 крави за месодайните и 25 броя за млечните крави. Картината с големината на фермите става по-ясна, когато се видят отклоненията в размерите за отделните групи стопанства. Например в САЩ до 50 крави за месо отглеждат 590 хиляди фермери (77 % от всички ферми, занимаващи се с месодайни крави). Те обаче отглеждат само 28 % от тези крави. Най-голям брой крави (39 % от всички) се намират в групата, която отглежда от 100 до 500 крави. В Гърция средните размери на фермите за крави за месо са 20 крави, с отклонения 19 крави в групата със земя до 5 хектара и 33 крави в групата със земя над 50 хектара. В Италия средният брой животни е 14 крави, с отклонения – 5 крави за групата на най-дребните ферми и 40 крави за най-едрите. Във Франция, страната с най-много месодайни крави в ЕС, средните размери на фермите за месо са 30 крави, с отклонения по групи стопанства – 6 за малките и 56 крави за едрите. В Испания средният брой е 21 крави, с отклонения по групи стопанства – 8 за дребните и 70 крави за групата на едрите. За нашите условия е подходяща европейската практика с месодайните стада – 5-10 крави за дребните, 30-40 за средните и 100 крави за едрите ферми.

Проблем пред месодайното говедовъдство в България е това, че у стопаните липсват **познания и опит за поддържане на породите**. Породите са доста голяма група животни от даден вид, които са достигнали определена степен на натрупване на ценни качества, благодарение на прилагането на системен отбор и подбор. Щом спре прилагането им, качествата на породата се загубват. Отборът се върши по определени качества между мъжките и женските индивиди. За разплод се оставят само тези животни, които отговарят на преследваната цел при конкретната порода. Подборът е следващият етап, след като са отбрани подходящите мъжки и женски. На основата на познанията на фермера за преследваната цел, се пристъпва към подбора кои женски с които мъжки ще се съешават, за да се получи най-добър ефект. Необходимо е тази дейност да се върши от компетентен човек. Успехът е свързан и с обема на групата животни. В малките говежди стада най-често възникват проблеми с мъжките разплодници и още след две години възникват родствени връзки между животните. За да се избегне родствено развъждане (съешаването между баща и дъщеря, майка и син,

брата и сестри), следва има контрол върху произхода на всяко едно животно, да се знаят бащата и майката. При малкото стадо бързо се стига до нерешими проблеми, просто липсва възможност да се избегне родството, а родственото развъждане много често води до много вредни последствия, които са добре познати на животновъдите – уродства, аномалии, ниска жизненост, спад на продуктивността.

Най-честата практика при фермите, които отглеждат животни от една и съща порода, е да си обменят мъжки разплодници, за да се избегне родството. Това е първата причина, поради която тези ферми търсят връзки една с друга. Друга полза от съществуването на връзки между фермерите, обединяването им в съюзи, е отбирането на биците за разплод. Тъй като бикът покрива 20-30, а понякога и повече крави, и оставя по-голямо поколение, неговата роля в стадото е многократно по-голяма от тази на кравата. За това бикът трябва да бъде отбран от много повече индивиди. Обикновено в месодайното говедовъдство се счита, че измежду 100 мъжки телета се отглеждат не повече от 4-5 отговарящи на всички изисквания бици. В практиката на месодайното говедовъдство в Европа рядко се срещат стада от 200-250 крави, в които може да се отберат качествени бици. В ЕС средният размер на месодайните стада е 18 крави, с отклонения от 1 до 100 крави. Но дори при стадата от 250 крави не може да се избегне родството, ако не се обменят биците. А за да се създават качествени бици, които да водят породата нагоре, заплождането на кравите в дребните стада за производство на бици трябва да става по предварителен план. Родените мъжки телета от това планово съешаване трябва да се регистрират и развитието им да се контролира, за да се открият най-добрите. Целият този процес не може да се осъществи, ако фермерите не са организирани в асоциации по породи. В ЕС това е всеобща практика.

Провеждането на държавната политика в областта на развъдната дейност и управлението и съхраняването на генетичните ресурси у нас се осъществява от Изпълнителната агенция по селекция и репродукция в животновъдството, която функционира към Министерството на земеделието и горите.

За съжаление у нас липсва точна статистика за броя на чистопородните животни и този на кръстоските. Липсват точни данни и за броя на животните по породи. Доскоро между стадата, специализирани в месодайното направление, липсваше връзка и някаква реална организираност, която да поддържа и развива породите. Едва през 2015 г. бе създадена Асоциацията за развъждане на месодайните породи говеда в България, чиято дейност може да бъде проследена на уеб сайта ѝ: <http://bbab.bg/>

През 2015 г. е учредена и Асоциация за развъждане на месодайните породи Абърдийн ангус и Херефорд. В интерес на фермерите, които искат да отглеждат месодайни породи, е обаче да се организират в асоциации за развъждане на една конкретна желана порода.

В България има достатъчно предпоставки за развитието на успешно месодайно говедовъдството. При подходящи грижи и инвестиции наличните пасища позволяват отглеждането на най-малко 100 000 месодайни крави. Този брой би гарантирал напълно задоволяването на вътрешното търсене – както за прясна консумация, така и за преработка. Инвестициите в месодайно говедовъдство са значително по-ниски, отколкото в млечното направление, а регулаторните изисквания са минимални, животните са значително по-устойчиви и изискват по-малко грижи и съответно по-малко работна ръка.

Източници:

Кратък курс по месодайно говедовъдство, проф. д-р Т. Дарджонов

Анализ на състоянието на селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост, Институт по аграрна икономика – shorturl.at/kCIVX

Проект „Подкрепа на предприемачеството в областта на вътрешната преработка на качествени селскостопански продукти в областите Еврос, Хасково, Смолян и Кърджали“ (QUALFARM), е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР) и от национални фондове на страните, участващи в Програмата за трансгранично сътрудничество ИНТЕРРЕГ V-A Гърция-България 2014–2020.

Съдържанието на този материал е изцяло отговорност на Сдружение „Съюз за възстановяване и развитие“ и по никакъв начин не може да се счита, че отразява възгледите на Европейския съюз, участващите страни, Управляващия орган и Съвместния секретариат.